

Orłowski, Bolesław

"Kwartalnik Historii Kultury Materialnej" o historii techniki w 1960 r.

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 6/3, 510-512

1961

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Actes du IXe Congrès International d'Histoire des Sciences. Barcelona—Madrid 1—7 Septembre 1959. Asociación para la Historia de la Ciencia Española i Herman et Cie, Barcelona—Paris 1960, s. 733.

Jako 12 tom serii prac Międzynarodowej Akademii Historii Nauki ukazały się materiały IX Międzynarodowego Kongresu Historii Nauki, który odbył się w Barcelonie i Madrycie we wrześniu 1959 r.*

Akta Kongresu zawierają listę uczestników i kronikę jego obrad, tekst referatów plenarnych oraz tekst komunikatów wygłaszanych na posiedzeniach sekcyjnych. Do referatów i komunikatów dołączono również streszczenie dyskusji. Kronika obrad napisana jest po hiszpańsku, referaty, komunikaty i głosy dyskusyjne wydrukowano w jednym z czterech języków kongresowych — angielskim, francuskim, hiszpańskim i niemieckim. W rezultacie — tak, jak to zresztą było na obradach Kongresu — po referacie wygłoszonym i wydrukowanym np. po angielsku następują głosy dyskusyjne w trzech innych językach (głosów tych mógł referent nie zrozumieć, jeżeli nie znał wszystkich używanych języków, gdyż żadnych tłumaczeń na obradach nie było).

Akta świadczą o aktywnym udziale polskim w Kongresie, obejmują bowiem 17 polskich komunikatów oraz liczne wypowiedzi dyskusyjne naszych przedstawicieli.

Niedostatkim wydawnictwa IX Kongresu jest brak spisu referatów i komunikatów oraz brak indeksu nazwisk. Komunikaty podzielone są wprawdzie według 6 sekcji Kongresu, a w każdej sekcji ułożone alfabetycznie według nazwisk autorów, w braku ich spisu jednak odnalezienie poszukiwanego tekstu nie jest zbyt łatwe.

E. O.

Z CZASOPISM

„KWARTALNIK HISTORII KULTURY MATERIALNEJ” O HISTORII TECHNIKI W 1960 R.

W ostatnim roczniku „Kwartalnika Historii Kultury Materialnej” poświęcono wiele miejsca zagadnieniom historii techniki. Zobrazuje to przegląd ważniejszych artykułów dotyczących tej dziedziny.

W numerze pierwszym Walerian Sobisiak w pracy *Z badań nad narzędziami obróbki lnu i konopi w XVI—XVIII wieku*¹ dokonuje bogato udokumentowanego przeglądu przetwórstwa lnianego w tym okresie. Omawia źródła archiwalne, dotyczące tego zagadnienia, a następnie organizację produkcji oraz narzędzia do przeróbki lnu i konopi (grzebień, kijanki i cepy, rzeszota i młynki, miedlice, cierlice, trzepaki, szczotki, kądziele, prząślice, kołowrotki, krosna itp.). Artykuł jest dobrze ilustrowany rysunkami i reprodukcjami starych sztychów.

Ciekawą pozycją jest komunikat Janusza Kuczyńskiego *Ślady XVI i XVII-wiecznych urządzeń wodociagowych w Koprzywnicy*, w której omówiono odślonięte w tej miejscowości podczas prac ziemnych w 1959 r. rurociągi drewniane. Znaleziska te są niestety fragmentaryczne i żeby uzyskać szerszy pogląd na budowę i funkcjonowanie wodociągu, należałoby przeprowadzić jeszcze dodatkowe badania.

* Por. sprawozdanie z tego kongresu w nrze 1/1960 „Kwartalnika”. Podana tam informacja o zrezygnowaniu z wydania książki pokongresowej okazała się mylna.

¹ Praca ta była przygotowana przy pomocy Komitetu Historii Nauki PAN.

W nrze 2 Stanisław Trawkowski w artykule *W sprawie roli kolonizacji niemieckiej w przemianach kultury materialnej na ziemiach polskich w XIII wieku* omawia m. in. zmiany w technice produkcyjnej, ściśle związane z owym zjawiskiem. Zajmuje się on przede wszystkim postępowaniem w dziedzinie rolnictwa i hodowli, a także górnictwa, hutnictwa i kowalstwa, stanowiących bazę niemal wszystkich udoskonaleń technicznych oraz rozwojem włókiennictwa i w związku z nim — upowszechnieniem koła wodnego w Polsce. Oprócz tego autor przedstawia zagadnienia demograficzne i problemy gospodarzo-społeczne tego okresu.

Krystyna Waligórska omawia stan żeglugi rzecznej w XVIII-wiecznej Polsce w artykule *Konstrukcje statków pływających po Sanie i Wiśle w XVIII w.* Autorka opiera się na odnalezionej inwentaryzacji siedmiu typów statków używanych do przewozu zboża, sporządzonej w 1796 r. Praca jest bogato ilustrowana licznymi rysunkami i wykazami.

W następnym numerze Zofia Hilczerówna w komunikacie *Warsztat tokarski dla obróbki rogu* opisuje pozostałości średniowiecznego rzemiosła rogowniczego znalezione w 1953 r. w Gdańsku. Na ich podstawie próbuje autorka odtworzyć wygląd i pracę ówczesnej tokarki do rogu.

Numer czwarty „Kwartalnika” wiele miejsca poświęca badaniom nad dawnym hutnictwem świętokrzyskim².

Jan Pazdur w krótkiej notatce wstępnej *Rzut oka na problematykę i metody badań w łysogórskim okręgu starożytnego hutnictwa* wylicza zadania, jakie stoją przed historykami techniki zajmującymi się tym zagadnieniem.

Kazimierz Bielenin opisuje nowe odkrycia dotyczące starożytnego hutnictwa w rejonie świętokrzyskim w ilustrowanym bogato rysunkami artykule *Stanowisko 4 w Jeleniowie, powiat Opatów*. Tym samym tematem zajmuje się Mieczysław Radwan, który w artykule *Ważne odkrycie* omawia analizę technologiczną starożytnego procesu hutniczego dokonaną przez J. Piaskowskiego, W. Różańskiego i S. Holewińskiego, która zdaniem autora znakomicie posunęła naprzód badania mające na celu ustalenie właściwego kryterium dla „metalów świętokrzyskich”. Wywód został opatrzony wykresami temperatur w ziemnym piecu przy zastosowaniu jednej i dwu dysz.

Po tych artykułach wprowadzających następują trzy prace dotyczące analizy procesu technologicznego przebiegającego w ziemnych piecach świętokrzyskich. Są to artykuły: Wacława Różańskiego *Badania metaloznawcze fragmentów żelaznych pochodzących ze stanowiska 4 w Jeleniowie, powiat Opatów*, Stanisława Holewińskiego *Uwagi o procesie redukcji żelaza z rud w kotlinie świętokrzyskiej* oraz Jerzego Piaskowskiego *Sprawozdanie z badań rudy, żużla i fragmentów łupek z Podchętunia, powiat Kielce, Gardzenic, powiat Lipsko, oraz Jeleniowa i Starej Słupi, powiat Opatów*. Opatrzono je wzorami chemicznymi, zestawieniami tabelarycznymi i licznymi zdjęciami charakterystycznych mikrostruktur starożytnego świętokrzyskiego żelaza.

W tymże numerze znajduje się budzący poważne wątpliwości artykuł Włodzimierza Sedlaka *Metoda odnajdywania żelaza ze starożytnego wytopu*, który z pewnością wywoła repliki.

Poza omówionymi pracami oryginalnymi zagadnieniom historii techniki poświęcono sporo uwagi w dziale recenzji. W roczniku 1960 „Kwartalnika” zrecenzowano następujące pozycje z tej dziedziny:

² Badania te prowadzi Zespół Historii Polskiej Techniki Hutniczej i Odlewniczej Zakładu Historii Nauki i Techniki PAN. Większość z opublikowanych prac była referowana w styczniu 1960 r. na sprawozdawczej konferencji Zespołu. (Zob. sprawozdanie z tej konferencji w nrze 3—4/1960 „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki”).

E. Krygier, T. Ruszczańska, *Katalog zabytków budownictwa przemysłowego w Polsce, powiat Gostyń — woj. poznańskie, powiat Końskie — woj. kieleckie*; W. Ganzenmuller, *Beiträge zur Geschichte der Technologie und der Alchemie*; J. Vlachovič, *Hutnicke pracúvanie medených rud v Banskjej Bystrici v druhe polovici 16 strol*; *Die alten Bergbau am Hüttenbreger Erzberg*; J. Vlachovič, *Súpis zariadení mediarskeho banského podniku w Smolniku z roku 1634*; M. A. Biezborodow, *Tiechnologija proizvodstwa stiekliannych bus w diernosti* (nr 1); M. Renard, *Technique et agriculture en pays tréviere et remais* (nr 2); E. Krygier, *Katalog zabytków budownictwa przemysłowego w Polsce, powiat Kielce*; J. Gimpel, *Le batisseurs de cathédrales*; L. Gajewski, *Materiały do średniowiecznego garncarstwa wiejskiego w Małopolsce*; E. Bułhakowa, J. Grabowski, M. Markiewicz, E. Plutyńska, A. Sledziwska, *Tkanina polska* (nr 3).

Pewne informacje dotyczące historii techniki znaleźć można także w dziale *Sprawozdania i zapiski* oraz w *Kronice naukowej*.

Oprócz omówionych zeszytów w 1960 r. ukazał się dodatek w języku francuskim „Ergon”, vol. II.

W sumie, chociaż w roczniku 1960 znajduje się nieco mniej materiału z dziedziny historii techniki niż w poprzednim, należy podkreślić, że „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” jest dla historyków techniki wydawnictwem ze wszech miar cennym i bardzo interesującym.

Bolesław Orłowski

O CZTERECH ROCZNIKACH „KWARTALNIKA HISTORII NAUKI I TECHNIKI”

W nrze 1/1961 „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” (s. 123—129) prof. J. Pazdur zamieścił obszerną recenzję o czterech pierwszych rocznikach naszego „Kwartalnika”.

Interesujące jest dokonane przez autora recenzji na wstępie zestawienie: w latach 1956—1959 „opublikowano 87 rozpraw i artykułów o łącznej objętości 118 arkuszy, 148 recenzji i 180 notatek bibliograficznych, które wypełniły w sumie 39 arkuszy. Na kronikę i sprawozdania... przypadło ogółem 19 arkuszy. Resztę około 17 arkuszy zajęły komunikaty, nekrologi, dyskusje itp.”.

Prof. Pazdur omawia poszczególne działy „Kwartalnika” według podziału przyjętego w rocznych spisach jego treści. Zwraca on przy tym uwagę na stosunkowo małą liczbę artykułów, zawierających „teoretyczne uogólnienia związane z aktualną podstawą metodologiczną badacza historii nauki i techniki” oraz na szczupłość działu historii nauk biologicznych, historii medycyny a zwłaszcza historii nauk rolniczych.

Zgodnie z zainteresowaniami pisma, publikującego recenzję, najwięcej miejsca poświęca jej autor omówieniu działu historii techniki i nauk technicznych, który przedstawia się „najokazalej pod względem liczby artykułów”, obejmuje bowiem „27 prac różnej miary i wagi oraz 41 recenzji”. Prof. Pazdur, przypominając określenie pojęcia „technika” w pierwszym numerze „Kwartalnika Historii Nauki i Techniki”, sądzi, że praktyka redakcyjna wprowadziła odchylenie od owych wstępnych założeń w kierunku rozszerzenia pojęcia „historia techniki” również na problemy wchodzące w zakres historii kultury materialnej czy historii gospodarczej. Mówiąc o artykułach tego działu autor recenzji pisze: „rozstrzelenie tematyczne... mogłoby być świadectwem bardzo ożywionych wielokierunkowych zainteresowań, gdyby nie to, że autorzy z zasady występują jednorazowo, a poruszona przez nich